

EL CÀNON CATALÀ

Tots els especialistes del món que s'han dedicat a establir el cànon d'una literatura determinada, i també de totes les literatures en conjunt, han partit de tres supòsits gairebé mai discutits per ningú. Una llista de títols canònics d'una literatura s'ha de fer: *a)* sobre una base històrica, és a dir, considerant la tradició d'aquesta literatura en tota la seva extensió, des dels orígens fins als nostres dies; *b)* sobre una base estètica, és a dir, que consideri els valors formals i intrínsecs de les obres literàries, i *c)* parant atenció a les correlacions que puguin establir-se entre els textos d'una literatura en una llengua determinada i els textos escrits en altres llengües que, gairebé sempre a causa de les traduccions, hagin pogut influir en la configuració de les grans obres de la literatura del país en qüestió. Un cànon ben fet –com els diversos que, en especial, han establert els crítics anglosaxons, des de la *Polimanteia* (1595),

de William Covell, fins a *The Western Canon* (1994), de Harold Bloom— no posseïx cap valor si l'autor que l'ha definit no ha tingut present aquesta triple dimensió.

Pel que fa al primer i el segon d'aquests a priori, la literatura catalana es troba en una situació que per desgràcia no és, ni de lluny, comparable a la que es veu a Anglaterra des de Chaucer, a Itàlia des del Duocento, o a França des de Chrétien de Troyes. En aquests tres casos —als quals podríem afegir el cas de la literatura alemanya des del període de la Il·lustració i la *Frühromantik* en endavant—, la literatura nacional, o en llengua pròpia i distinta, s'ha desplegat com un *continuum* de causes i efectes perfectament definible i analitzable, un joc de relleus i de contrastos, fins i tot de grans revolucions (com la que significa l'aparició de Petrarca en la literatura italiana, la de Goethe en la literatura alemanya o la de Baudelaire en la literatura francesa), però sempre formant un enfilall en què els antecedents expliquen els conseqüents. Fins i tot ha succeït que estètiques que ja es consideraven superades, com el neoclassicisme francès, rebrotessin al costat de les formes modernes més agosarades, com succeeix quan es comparen els *poètes maudits* francesos amb els parnassians. Pot haver-hi xocs, contrastos vius i pugnes entre els “antics” i els “moderns” —la famosa *Querelle* encara no s'ha esvaït del tot—, però el conjunt d'aquestes literatures es pot presentar amb una lògica perfecta i neta, i, el que és més important, ininterrompuda.

El cas de la literatura catalana és molt distint. Posseeix un fundador indiscutible, un veritable pare de la tradició literària, que és Ramon Llull, però, a mesura que passen els segles, aquesta tradició pateix unes batzegades i unes interrupcions tan enormement brutals, que difícilment, encara avui dia, es pot parlar de la literatura catalana com una literatura formada per fites contínues, emetent-se entre si els seus reflexs i la veu. La literatura catalana és plena d'intermitències, i això no podia ser d'altra manera si tenim presents els avatars històrics que han precedit totes les formes de la nostra vida cultural i política des del final de l'Edat Mitjana, o, com a molt, des del final de l'Humanisme. La unió del regne d'Aragó amb el regne de Castella hauria pogut resultar molt productiva –com encara ho va ser l'amistat entre el català Jordi de Sant Jordi i el castellà Marquès de Santillana, al segle XV, amics a la cort d'Alfons el Magnànim–, però la producció literària nostra ulterior a aquesta aliança (que ho era entre dos poders polítics, però gens entre dues llengües) va portar la literatura catalana a un període no del tot estèril, però incomparable amb la literatura que va produir-se, als segles moderns, a la resta dels països cultes del nostre entorn. Només cal afegir la persecució de la llengua catalana pels efectes de la derrota nostra en la guerra de Successió i l'ascensió al poder espanyol de Felip V per entendre que el context polític i la situació lingüística de Catalunya per força havia d'abocar-nos a una situació d'enorme desavantatge i

de gran adversitat. Els decrets de Nova Planta que es produeixen en els països de llengua catalana entre 1707 i 1716 deixaven la nostra llengua en una situació residual, i, en conseqüència, la literatura que va fer-se a partir d'aquell moment (com en bona mesura ja succeïa des de l'aliança castellano-aragonesa, com s'ha dit) va esdevenir purament testimonial i de molt escassa categoria estètica: és una literatura que no pot pretendre entrar en el cànon de la nostra literatura, i si mai s'ha fet, en un gest de lloable patriotisme, això ha estat més aviat com a mostra de benvolença que com a fruit d'una consideració seriosa de la nostra producció lletrada.

D'aquest buit que, de fet, abraça part del segle XVII, tot el XVIII i bona part del XIX, procedeixen els enormes problemes que posseeix la nostra literatura perquè se'n pugui elaborar un cànon continuat, un enfilall, com dèiem, de causes i efectes. Catalunya va haver d'esperar que es produís el fenomen de la Renaixença, associat a l'auge dels nacionalismes a tot Europa, per tornar a pujar al tren d'una literatura de gran categoria, perfectament homologable a la resta de les literatures del continent, encara que hi siguin perfectament visibles una sèrie de disfuncions si entrem en el terreny de la comparança: quan França o Anglaterra viuen l'eclosió d'una literatura urbana, moderna i voluntàriament separada de la tradició del Romanticisme, Catalunya (a causa, justament, de la connexió entre política nacionalista i esperit romàntic) sembla encara atrapada per una estètica ja molt superada arreu.

Això ens porta a la tercera qüestió apriorística que assenyalàvem al començament: és difícil establir una correlació entre la nostra producció literària dels últims cent-cinquanta anys i la dels països independents del nostre context geogràfic: la falta d'autonomia política i la manca d'una sòlida tradició literària durant els segles moderns, i els escassos contactes entre la nostra literatura –una d'aquelles que Kafka hauria considerat “petita”– i les més grans del nostre context no van permetre fàcilment que la literatura catalana pogués homologar-se dins el vast conjunt de les literatures d'Occident. Per arribar a aquest punt va ser necessari, i no podia ser d'altra manera, que els nostres escriptors giresin els ulls al Nord (com ho va fer la generació dels modernistes, al tombant dels segles XIX-XX) o els giressin, parlant en termes estètics, cap a allò que mai no falla: les referències clàssiques; en això va tenir un paper destacadíssim –que Catalunya encara no ha agraït ni ha recuperat com cal– l'esforç que va a dur a terme la generació dita noucentista (a partir del primer decenni del segle XX), la qual, en vista de la nostra discontinua tradició i de la manca d'influències sòlides, va fer-se pròpies, per la via de les traduccions, les obres de Shakespeare i Goethe, d'Ibsen i Dickens, de Dostoievski i Milton, de Hölderlin i Tolstói, per no parlar, naturalment, dels clàssics pròpiament dits, quasi desconeguts del tot en català fins que van traduir-se, en ple segle XX, La Bíblia, Homer i Virgili, Sòfocles i Sèneca, Plató i Aristòtil.

Diguem, doncs, que cap vent no ha bufat a favor del desplegament de la nostra literatura després del magne episodi de l'Edat Mitjana (com Bloom veu amb molta perspicàcia, en parlar, en el text que segueix, de Llull i Ausiàs March); però que molts d'esforços, molta voluntat i iniciatives teòriques, polítiques i econòmiques tan glorioses com les de Prat de la Riba, Eugeni d'Ors o Francesc Cambó van ajudar-nos a pal·liar els efectes d'una tradició sempre entrebancada: així va sorgir la gran *pléiade* de poetes del Nou-cents, la nòmina dels quals, si haguessin estat a bastament traduïts a les llengües de cultura europees, permetrien avui situar la literatura catalana de la primera meitat del segle xx entre les més grans del continent.

Passat l'últim entrebanc i interrupció dels molts que ha sofert el país, el de la guerra civil espanyola, Catalunya s'enfronta ara a aquest triple repte: recuperar la tradició semiperduda –oblidada per massa remota–, multiplicar els esforços dels estaments crítics (periodisme, revistes, universitat, etcètera) per assegurar una literatura de qualitat, i posar-se d'una manera decidida al costat dels països veïns per treure'n la lliçó que nosaltres, per avatars de la història, sembla que hàgim ignorat. Com ja va passar en d'altres ocasions, el desconcert actual de la nostra literatura –desconcert que avui dia n'afecta moltes d'altres– pot transformar-se perfectament, si es tenen presents aquests factors, en una literatura de tanta qualitat com la que vam tenir en temps

més favorables i gloriosos. No manquen símptomes en aquest sentit, ans tot el contrari.

Jordi Llovet

Professor de Literatura Comparada

Universitat de Barcelona